

R. J. Vonka

MEDITACE NAD KNIHOU T. G. MASARYKA „MODERNÍ ČLOVĚK A NÁBOŽENSTVÍ“.

Ke kolika starým otázkám nalezněš v této knize odpovědi anebo vybidnutí, abys hledal odpověď samostatně na vlastní pěst! Pan prezident Masaryk napsal tyto stati před třiceti lety, některé z nich před čtyřiceti roky. Nemyslíš, když je psal, že jednou vyjdou knižně. Díky za to, že vyšly.

Věc podivná, že už dávno tyto stati nevyšly knižně a že jsme si z nich neudělali Kruh četby. Myslím, takový výběr každodenní četby podle stejnojmenné knihy Tolstého. Ale jaké nářky, budme rádi, že tyto poklady byly vykopány na staré vinici.

Masaryk tu nepodává theologické a theognotické důkazy, anebo protidůkazy o jsoucnosti boží. Není to suché zápolení s definicemi a pachtění se za důkazy anebo proti důkazům. Kdybychom tak uměli všichni myslet a psát! Snad by se svět hnul o valný kus od bludů, zmatků, labyrintů! Mladí by mohli oceňovat tuto knihu jako nový svět. Starší by se mohli udiveně tázat: Jak to, že jsme na ty stati zapomněli?

Nikdo nesmí čekat laciné odůvodňování; nač přicházíme, vše je mocné a silné.

Nesmíš hledat smysl života v dogmaticčnosti. Život je tak mnohotvárný, že za ním musí pokulhávat stylistická i myšlenková nemohoucnost starých autoritářů.

Nečekej pestrou směsici zdobných přívlastků a mnohomluvnou krasořečností. Masaryk je na hony daleko od barokových formalistů anebo přímých logiků upadajících v estetisující mnohořečnost. Masaryk myslí jako s kladivem v ruce; ůtesává hrubý kámen. O náboženství u nás ještě nikdo takto nepsal. Masaryk šel k básníkům, protože básníci, toť vědomí věků. Ale přesto máš před sebou knihu, kterou nerad budeš odkládat, až ji odložit budeš muset; ze zkušeností u básníků Masaryk razí cestu k praktické filosofii.

Jsou dvojí umdlené duše mezi námi: Jedny se ženou za požitkářstvím a doufají, že se osvěží. Druhé upadají v zoufalství. Oba druhy se dostanou na hranu života až k sebevraždě. T. G. Masaryk už ve své první knize odvozoval sebevraždě ze ztráty víry v Boha.

Odmítá vysvětlovat svět a poslání člověka z historického materialismu, jako by se člověk vyvíjel a zdokonaloval jediň z podnětů hmotných, hospodářských.

Odmítá literární a umělecký aristokratism, jenž rovněž nestačí k vysvětlení života. Umění život okrašluje, ale cílem životním být nemůže. Každý duševní projev je zajímavý, nikoli jen projev duše Goethovy, Nietzscheovy.

Smysl života nemůžeme hledati jen a jen ve věděni, ve vědournosti, Goethe nechtě ukázal, že vědournost nechrání před sebevražedností: v okamžiku, kdy chce zhasnouti světlo svého života, Faust zaslechne velkonoční zvony a couvne, zanechá sebevražednosti. Je tu zahrávání se smrtí, s kouzly.

Nejenom římští katolíci, také evangelíci upadají v ochablost životní, Garborgův Skandinavec Gram bloudí: Buď pomatenost anebo Kristus.

Záchranu neposkytuje modernímu člověku utíkání ze světa podle starého receptu, jež dával Rousseau v návratu k přírodě. Není možný návrat, není možná couvat.

Dosud mnoho lidí žije středověkým životním názorem, jak jej hlásal a obecně rozšířil římský katolicismus: život bez vědy a filosofie v tupém odevzdání, jak je učili ti, kteří za větrem se odávali požívačností zcela hrubým, tělesným a hmotařským.

Rousseau vyháněl racionalistického ďábla emocionalistickým Belzebubem. Náboženství a štěstí není založeno jen a jen na citu a vzrušování, na emocích.

Útěk do minulosti nedá pravé rozluštění záhady života ani neobjasní jeho smysl. Historism pro historism, studování minulosti pro studium nedává správný poukaz životu. Reakce, násilná reakce, násilný návrat k prakultuře a k starým kulturám je omyl a blud.

Spiritualismus, duchovnost, jen a jen duchovnost je omyl. Člověk není duch bez těla. Ale není také jenom tělo bez ducha.

Honba za bohatstvím a za štěstím nedá upokojení. Je dobře býti hmotně neodvislý, ale honba jen a jen — za hmotnými úspěchy nedá uspokojivou odpověď na otázku, v čem je smysl života.

Přírodověda a jen přírodověda nedává uspokojivé odpovědi, co je člověk, v čem je smysl jeho života a co je jeho lidský úkol. Není také neomylným průvodcem člověka.

Také moderní filosofie nedává uspokojivé odpovědi po smyslu života. Anglický filosof Hume (júm) marně hleděl nahraditi náboženství filosofií a filosofováním. Hume za jedinou vědu uznával matematiku. A důsledek toho? Mimo matematiku všechno věděni je nejisté. Ale potom je konec i s filosofií, s metafysikou, konec také s theologií.

Kant vycházel z Humena a odmítl jej. Hledal náhradu v hlásání mravnosti. Dával jí přednost před ustavičným hloubáním a vnikáním do věci, před vrtáním. Kritika a jen kritika, vrtání a jen vrtání nepřivede člověka na pravou cestu.

Kantova kritika je objektivnost sama. Proti ní přicházejí filosofové a básníci se subjektivismem upřílišeným.

„Já a jen já“ je názor strašidelný. Pro samé myšlení sám Kant se v myšlení nevyznal a filosofické Jástanovisko je zrovna tak ubohé.

August Comte chtěl na všechno hledět jen jak se to jeví, nepachtí se za původem a příčinou. Bež věci, jak jsou! Založil tak pozitivism, náboženství prohlásil za pověru. Protože znal jenom římský katolicism, předpokládáme, že těmi slovy mířil právě na toto náboženství Vytýkal mu fetišism, ulpívání na uctívání věcí. Ale upadl ve fetišism filosofický. Jedno náboženství (které považoval za dočasné vyvrcholení) odmítal, ale vytvořil náboženství vlastní, prohlásil se za jeho velekněze, odmítal badatí po příčinách, odmítal metafysiku. Jeho soustava odmítá noetiku, kritiku. To je jeho Achilova pata.

Carlyle radil, abychom praktickým (účelným) jednáním unikali skepsi. Dostojevský radil nihilistovi, aby Boha dobýval prací, sliboval mu, že Boha lze dobýtí prací, ale dovoloval prolhávat se k pravdě.

Moderní myslitelé jako stavitelé hledají útočiště ve starých stavbách; nežli prý vystaví nový chrám.“ Jeden z nich byl jak Rousseau, tak Kant. Rousseau radil všimati si luzy (!). Kanta toto učení zaujalo. Herder šel dále: našel národ; pro svůj národ neupadal v předsudky o národech jiných, ostatních. Hledal smysl národů a člověčenstva „ve svatém trojúhelníku“: v poesii, filosofii a dějinách, v kráse, silném myšlení, v moudrosti.

Člověk se stane člověkem, dostane se na dráhu lidství teprve výchovou. Člověk správně vychovaný je bytost správně myslící, správně milující, správně jednající. Náboženství správně vychovaného člověka (sebevýchova se v něm plně uplatňuje) vyhovuje jak rozumu, tak citu, tak obrazivosti.

Herbert Spencer toužil po obsáhnutí všeho vědění. Kdo obsáhne jistou míru vědění, pojednou prý shledá, že náboženství je stav lidstva, stav člověka v nevědomosti. Původ a cíl člověka nikdy prý nepochopíme a nepoznáme, zůstaneme agnostiky přes všecken vývoj. Darwin a Strauss se chytli na nauku o vývoji. Zákon o boji životním — život je boj! — byl jim tak nový, tak je překvapil, že zapomínali a zapomněli na odvěký zákon lásky (str. 157); utopism návratový nahrazovali utopismem budoucností, viděli: už, už se rodí nadčlověk, jemuž bude všechno dovoleno, co si dosud člověk starého rázu dovoliti nesměl, nemohl a nedovedl. A dožili se, že učení o nadčlověku je mythus.

Spencer správně viděl, že se vyvíjel všechen život, že se vyvíjelo i náboženství i filosofie a proto učil, že filosofie budoucností má úkol usmířiti náboženství a vědu. Až budou dokonalejší, přestane jejich vzájemné zápolení.

I z českého prostředí přišel filosof se svým zásypem do

mlýna. Augustin Smetana hleděl nahraditi náboženství tvůrčí láskou. Chápal nemožnost pantheismu. Vrchol tvrzení Smetanova je v tom, že člověk se povznese v pravé záčlověčství (do říše ideálů), stane se z něho pravý citovec (bytosť jen a jen citová); náboženství — praví Smetana — toť mythus; filosofie je nenahradí, nýbrž je stráví a stráví i samu sebe. Náboženství se přemění v umění, Smetana jako Comte odmítá náboženství staré, aby utonul v novém mythu. Čistě českým způsobem spojuje v sobě mystickost s kritičností, s criticismem. Smetana jako Dostojevský nevěří v peklo, věří jen v nebe.

Co je pravda? U koho je pravda? Máme jistotu jenom zvenčí anebo ze sebe? Žijeme a stojíme objektivismem anebo subjektivismem? V čem je podstata poznávání?

Hledáme a bojujeme, ale pánem nejsme a bez pána to nejde. Starým bojem uznáváš pána. Jsí odbojný generál, snad jsi jen řadový voják, ale Bohem nejsi.

Moderní filosofii jde o vyrovnání subjektivismu s objektivismem, jde jí o synthesu. Synthesa hrála velkou roli u Huma (syntesa smyslů), u Kanta (syntesa čistého rozumu), u Comta (syntesa srdce), u Spencera (objektivní historická syntesa).

Jaká syntesa? Může být jenom kritická. Nesmí to být mechanická kombinace, nesmí to být diletantism, nesmí to být eklekticism, ale criticism.

Augustin Smetana výslovně požadoval geniální syntesu tvůrčí.

Člověk nejen myslí, nýbrž také cítí a něco chce. Nejde o jednotlivosti, nejde o kombinaci jednotlivých prvků, nejde o vyabstrahované jednotlivosti. Skepse, criticism, positivism, historism, humanism jsou jen dočasné i trvalé přízvuky života, jsou výrazem celé duše.

Chceme vědět, jak žít, chceme se obohatit poznáním, jak máme žít.

V této touze upadali i silní duchové v titanism (chtěli se rovnati bohům), upadali ve faustism: chtěli rozřešit všechno jen a jen rozumem, upadali v nadčlověčství: ukolébávali se utopismem budoucnosti.

Masaryk nedává jednoduché odpovědi: Ty musíš toto a takhle. Nechává otázku bez odpovědi.

Bez odpovědi? Nikoli! Neboť tvé struny napínal a napínal, ladil je a ladil, až tě přivádí tak daleko, že tě může opustit: A teď si odpověz sám!

To je Masarykova metoda. Vedl tě vědeckou metodou, vedl tě vědeckou cestou. Nepřel se o zásady, podával fakta. Fakta jen a fakta. Ověř si je, přezkoušej si je! Popři je! Vyvraf je! Ale to musí přinést fakta nová! Nepřicházej s novými (jinými)

zásadami! O ty je možno se přít, o ty je možno diskutovat do nekonečna. Budeš-li předložená fakta zkoumat, měřit, vážit, přineseš-li nová vážná a věčná fakta — jsou snad fakta jiná nežli věčná a vážná? — vykonáš umělecký čin; zkusil jsi svou sílu a moudrost, abys nalezl krásu. Většího umění není. Většího umění nenalezneš. Jinde upokojení nedojdeš!

*

Chvílemi je možno i nutno žasnout nad jasnovidností Masarykovou; vždyť rozbíraje filosofii německou a německé umění, předpovídal dnešní události v Německu, o lásce k svému národu, jež se může projevit jako všezachvacující nenávisť (302), bez cíle (303), jako revoluce křečovité násilnická (305), jako láska zabíjející.

Kapitoly z této čtyřicet let staré knihy Masarykovy nebyly dokončeny. Je to škoda, ale je to také podnět. Zápasy s malými lidmi odvedly Masaryka od kladného díla. Nebylo mu dáno, aby vybíral (dobré a cenné) kvíčaly, musel se spokojit úlohu vyběrače kosů a drozdů. Takhle musíme rozumět slovům Denisovým o Masarykovi: Zápasy s malými lidmi odvedly jej od velkého díla.

Ale i tak dobře! Nechal nám, abychom vyzpívali vlastní sloky, dal nám odvahu, abychom se pokusili o vlastní píseň po jeho chvalozpěvu hledajícího. Jeho chvalozpěv je bohatší a podnětnější nežli chvalozpěv Ambrožův. *R. J. Vonka.*

ROZHLEDY PO ŽIVOTĚ NÁBOŽ. A CÍRKEVNÍM.

THE INTERNATIONAL ASSOCIATION FOR LIBERAL CHRISTIANITY AND RELIGIOUS FREEDOM AND ITS FUTURE.

By Dr. H. Faber, secretary of the Association.*)

After the theological school and the Congress in Copenhagen, both organised by the International Association, it is of importance to devote some attention to the question as to what prospects the coming years now offer for the Association.

In this article we shall confine ourselves to some of the chief outlines and by means of publications and lectures in subse-

*) Se svolením Ústřední rady československé církve v Praze rozhodli jsme se učinit pokus s cizojazyčnými články, k nimž připojíme krátký obsah v překladu. Chceme především členy Světového svazu svobodných církví seznámit s naší církví. Od příštího ročníku budeme k důležitým článkům českým připojovati též obsah (resumé) česky. Pozn. redakce.